

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10845513>

GLOBALLASHUVNING IJTIMOIIY, MA'NAVIIY-MA'RIFIY TARAQQIYOTGA TA'SIRI

O'razaliyeva Gulira'no

Umirqulova Malika

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Pedagogika va psixologiya fakulteti

Maktab menejmenti yo'nalishi 822-20-guruh talabalari.

ANNOTATSIYA

Maqolada global ijtimoiy-madaniy jarayonlarning ijobiylik xususiyatlarini inkor etmagan holda uning bir-birini inkor etib turuvchi ayrim omillari, ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlar globallashuvning asosiy harakatlantiruvchi vositalari biriga aylanib borayotgani, globallashuv markazlari sifatida qaraladigan hududlarning bir joyga jamlanishining ijtimoiy xavfsizligimizga bo'lgan ta'siri hamda madaniyatlar to'qnashuviga baho berilgan.

Tayanch so'zlar: *postindustrial jamiyat, axborotlashgan jamiyat, intellektual jamiyat, ijtimoiy-iqtisodiy globallashuv, globallashuv markazlari, ijtimoiy xavfsizlik, madaniyatlar to'qnashuvi.*

АННОТАЦИЯ

В статье, не отрицая положительных черт глобальных социокультурных процессов, некоторых их взаимоисключающих факторов, того факта, что социально-экономические интересы становятся одной из главных движущих сил глобализации, влияние концентрации регионов рассматривается как центры глобализации на наше социальное обеспечение, и оценивается столкновение культур.

Ключевые слова: *постиндустриальное общество, информационное общество, интеллектуальное общество, социально-экономическая глобализация, центры глобализации, социальная безопасность, столкновение культур.*

ANNOTATION

In the article, without denying the positive features of global socio-cultural processes, some of its mutually exclusive factors, the fact that socio-economic interests are becoming one of the main driving forces of globalization, the impact of the concentration of regions considered as centers of globalization on our social security, and clash of cultures is assessed.

Keywords: *post-industrial society, information society, intellectual society, socio-economic globalization, centers of globalization, social security, clash of cultures.*

Kirish. Jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichida madaniyat o'ziga xos shakl va mazmunda rivojlanib boraveradi. Shu boisdan ham ijtimoiy taraqqiyot natijasida vujudga kelayotgan madaniy o'zgarishlar jamiyatning barcha jabhasini qayta ko'rib chiqishga, axloqiy-estetik qadriyatlar, ijtimoiy-huquqiy me'yor va insonlar xulq-atvoriga doir tizimlarni yangilashga olib keladi.

Asosiy qism. Hozirgi zamon jamiyatida ijtimoiy va madaniy jarayonlar, shubhasiz, rivojlanishni o'zida aks ettiradi. XX asrning 50-yillaridan boshlab kishilik jamiyatini rivojlantirishning asosiy manbalari sifatida axborot, yoshlarni bilimlarga yo'naltirish, real hayotni virtuallashtirish va madaniy hayotning globallasuvi jamiyatning barcha sohalarida (siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy, ijtimoiy) yangilanishlarga olib keldi. Hozirgi paytda moddiy va ma'naviy ishlab chiqarish elementiga axborot texnologiyalarining kiritilishi, dunyo kommunikatsiya tizimining rivojlanishi, yuqori texnologik mahsulotlar salmog'ining o'sishi, TMK (Transmilliy korporatsiya)larning salmog'i jahon savdo iqtisodiyotida belgilovchi rolni bajarishi ijtimoiy-madaniy jarayonlarning globallasuviga olib keldi. Madaniyatlararo geosiyosiy masalalarning dolzarblashuvi, mamlakat ichki va tashqi siyosatida yangi ustuvor yo'nalishlarni yaratish, madaniyatli sanoatning globallasuvi "postindustrial jamiyat", "axborotlashgan jamiyat", "intellektual jamiyat" singari yangi tushunchalarni shakllantirdi va zamonaviy sivilizatsiyaning postindustrial bosqichiga o'tishi tezlashdi.

XXI asrning boshlarida globallasuv inson hayotining ikki sohasida: iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy sohalarda o'ziga xos tarzda namoyon bo'lmoqda. Binobarin,

globallashuvning mamlakatlar, xalqlar va kichik mahalliy etnik guruhlarga, insoniyat mavjudligiga ta'sir etuvchi omillarini aniqlashni ushbu jarayonning ikki tarkibiy qismini tahlil qilmasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Shuning uchun ham tadqiqot mavzuyimizdan kelib chiqib, global ijtimoiy-madaniy jarayonlar tushunchasining falsafiy mazmun-mohiyatini ochib berishga alohida e'tibor qaratmoqchimiz. Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev to'g'ri ta'kidlaganidek, "Keyingi yillarda Yer yuzida keskin geosiyosiy o'zgarishlar ro'y berdi, xalqaro miqyosida xavfsizlik va barqarorlik tizimi izdan chiqmoqda. Globallashuv jarayonining tobora shiddatli tus olishi nafaqat insoniyat imkoniyatlarini kengaytirmoqda, balki ziddiyatlarning keskinlashuvi, rivojlangan va qoloq davlatlar o'rtasidagi tafovutning o'sishiga olib kelmoqda. Buning oqibatida tinchlik va barqarorlikka raxna solayotgan, mohiyati va ko'lamiga ko'ra transmilliy xususiyatga ega turli xatti-harakatlar sodir etilmoqda".

Global ijtimoiy-madaniy jarayonlar tushunchasini izohlashda fan fenomeni alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki, birinchidan, ilmiy- texnikaviy inqilob ijtimoiy-madaniy globallashuv omili sifatida fanni ijtimoiy hayotning barcha sohalari rivojlanishining asosiy omiliga aylantiradi. Shu bilan birga, bugungi kunda zamonaviy fan dunyo aholisining farovon hayot kechirishi uchun iste'mol va ishlab chiqarishni tubdan oshirishga xizmat qilmoqda, desak, yanglishmagan bo'lamiz. Shu boisdan ham global ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarning muhim omili sifatida fan va texnika rolining tez o'sishi nafaqat mehnat hamda bo'sh vaqt mazmunining o'zgarishiga, balki ma'naviy hayotda ham muhim o'zgarishlarga olib keladi. Shuning uchun ham S.Otamurodov: "...globallashuv, bir tomondan, insoniyat intellektual salohiyati taraqqiyotining yangi bosqichi bo'lishi bilan ijobiy jarayon bo'lsa, ikkinchi tomondan, rivojlanayotgan va kam taraqqiy qilgan millatlarning yuksak taraqqiyotga erishgan millatlarga bog'lanib qolishga olib keladigan salbiy jarayondir"— deb ta'kidlaydi. Ilmiy-texnika inqilobi insoniyatni ilm-fanning ilg'or yutuqlaridan samarali foydalanishiga keng shart-sharoit yaratib beradi. Internet, sun'iy yo'ldosh televideniyasini o'z ichiga olgan global miqyosda aloqa vositalarini yaratish hamda tarqatish orqali ilmiy va texnologik inqilob sayyorani global o'yinlar maydoniga

aylantiradi. Ikkinchidan, “ommaviy madaniyat”ni universallashtirish orqali ijtimoiy-madaniy jarayonlarning globallasuvi tobora oshib bormoqda. Shu boisdan ham ijtimoiy-madaniy jarayonlarning asosiy jabhalarini o‘z ichiga qamrab oladigan va insoniyat hayotining barcha jabhalariga kirib bora oladigan ommaviy madaniyat unsurlari, uning madaniy kodlari yordamida texnologiyalar ijtimoiy hayot talablarini soddalashtiradi, birlashtiradi hamda virtuallasuviga keng imkoniyat yaratadi. Shubhasiz, ommaviy madaniyatning yoshlar faoliyatida keng miqyosda namoyon bo‘lishi jamiyat ijtimoiy-madaniy taraqqiyotiga to‘sqinlik qiluvchi turli darajadagi muammoli holatlarni namoyon etmoqda. Insoniyat hayotining iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy jihatdan baynalmilallasuvi sharoitida globallasuv xalqaro munosabatlarning barcha subyektlariga transformatsion ta’sirini kuchaytirib beruvchi katalizator vazifasini o‘tab kelmoqda.

Global ijtimoiy-madaniy jarayonlarning tezlashishi mavjud muammolarni milliy-mintaqaviy emas, balki global miqyosda hal qilish holatidir. Bu jarayonda birorta jamiyat o‘z-o‘zini izolyatsiya qila olmaydi. Globallasuv jarayoni jamiyatning ochiq tizim holatida bo‘lishini xohlaydi hamda shuni ta’minlaydi. Globallasuv jarayonlari bir vaqtning o‘zida ijtimoiy-madaniy muhitda yutuqlarga (birgalikda tinch-totuv yashash falsafasiga asoslanadigan makon) va bir qator muammolar (jamiyatda ijtimoiy muvozanatning bo‘lishi, tizim bifurkatsiyaga uchrashi, ana’naviylik va madaniy innovatsiyalarning ustuvorligi)ga uchraydi. Buni tizimlarda katta va kichik buzilishlar deb atash mumkin. Bu borada U.Astafiyevaning yozishicha, madaniyat rivojlanishi “harakatning maxsus mantig‘ini o‘z ichiga qamrab oladi, bunda tizim o‘zining muhim xususiyatlarini yo‘qotmaydi”.

Global ijtimoiy-madaniy jarayonlar xalqlar va madaniyatlar integratsiyasini ta’minlashi kerak bo‘lsa, global boshqaruv usuli qo‘llanishi bilan insoniyat tarixida yangi ma’naviy paradigmasiga asos solmoqda. Endilikda global madaniy qadriyatlar zamon va boshqaruv shakllari hukmron bo‘lgan davr keladi. Milliy-madaniy tuzilish sivilizatsiyalarning asosi sifatida global sivilizatsiyalarga singib boradi.

Keyingi paytda an'anaviy madaniyatlarning global ijtimoiy-madaniy jarayonlar bilan ziddiyati kuzatilib, an'anaga nisbatan zo'ravonlik holatlari uchramoqda. Global makonda bunday tajovuzkorlik ham virtual, ham real voqelikda amalga oshirilmoqda. Shu ma'noda xalqlar, millatlar va madaniyatlarning o'ziga xosligi, o'ziga mos ijtimoiy amaliyot qo'llashga qaratilgan faoliyatni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Chunki "milliy-madaniy mentalitet va badiiy-estetik faoliyat o'z mohiyatini saqlab qoladi, madaniy o'ziga xoslikni namoyon qilish uchun qolgan kanallar, ular orqali milliy o'zlikni anglash jarayonini amalga oshirib, tashqi dunyoga munosabat bildiradi". Shubhasiz, aynan madaniy shakllar va amaliyotlarning xilma-xilligini ta'minlash ijtimoiy-madaniy rivojlanish parametrlarini belgilaydi. Zamonaviy nuqtayi nazardan biri shundaki, ziddiyatli vaziyatni hal qilish uchun uning ko'zgu versiyasi – "qarama-qarshi politsentrizm"dan farqli o'laroq, mamlakatlar, xalqlar va madaniyatlarning ko'p qutbli birlashmasi g'oyasini amalga oshirish zarur. Bu jarayonda insoniyat manfaatlar koordinatsiyasiga va ayni paytda mavjud bo'lgan texnogen hamda an'anaviy jamiyatlarning qadriyatlarini bir-biriga bog'lashga tayanib birlashishi mumkin. Bu yerda muhim ahamiyatga ega bo'lgan madaniyatlararo muloqot g'oyasi bo'lib, u har ikki madaniyat uchun o'zaro tushunish va tenglikni tan olishga intilishida yorqin namoyon bo'lmoqda.

Xulosa. Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi xulosalarga keldik: birinchidan, G'arb faylasuf olimlari tomonidan globallashuv hodisasi moliya-iqtisodiy hodisa sifatida talqin qilinib, bu kapitalning tez harakatlanishi, tovar va xizmatlar harakatining liberallasuvi, milliy iqtisodiyotlarning yagona global tizimga qo'shilishi bilan bog'liq dialektik jarayonni aks ettiradi. Biroq globallashuv faqat iqtisodiy hodisa bo'lmay, u insoniyat hayotining barcha sohalarini qamrab oladi, dunyoning yangi manzarasi shakllanishiga olib keladi, dunyoning yaxlitligini tushunishga katta yordam beradi; ikkinchidan, globallashuv murakkab ziddiyatli hodisa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *Mirziyoyev SH.M., Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Uchinchi nashri. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2022. – 308 b.*
2. *Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. –Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 33 b.*
3. *Otamurodov S. Globallashuv: millatni asrash mas‘uliyati. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018, – 73 b.*
4. *Kolosova O.Y., Nesmeyanov YE.YE. Sotsiokulturniye transformatsii v usloviyax globalizatsionnix protsessov // Fundamentalniye issledovaniY. – 2015. – № 2-14. – S. 3201–3204.*
5. *Astvatsaturov A.YE., Basilaia M.A. Globalizatsiya i nachala kosmogarmonii // Vek globalizatsii. – 2009. –№ 2.*